

ТЕОРИЯ ЗА РОДИТЕЛСКИЯ СТИЛ В ПСИХОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО

Зорница Тоткова¹

Статията е теоретичен анализ на подхода към родителството в психология на развитието. Проследено е развитието и въвеждането на теорията за „родителски стил“ на Диана Баумринд. Представен е моделът за родителство, който Баумринд създава, състоящ се от три основни родителски стила. Разгледано е извеждането на двете основни дименсии на родителството от Маккоби и Мартин и диференцирането на четвърти родителски стил като допълнение на основните три стила. Отделено е внимание на модела, представен от Дарлинг и Стайнберг, според който от изключителна важност е определянето на ясна разлика между родителски стил и родителски практики. В заключение са изброени утвърдени и често прилагани подходи към родителството в съвременното общество.

Ключови думи: *родителство, родителски стил, родителски практики*

Определение за родителски стил

Въпросът за влиянието, което родителите оказват върху децата си в процеса на тяхното отглеждане, е един от най-значимите за психологията на развитието. Родителският стил има директна връзка с успешното социализиране и пълноценното функциониране на детето. Стилът включва взаимодействията родител – дете, съвместните дейности родител – дете и степента на намеса от страна на родителите в живота на детето. Описването на стила включва сложни методи за наблюдение и анализ. В продължение на десетилетия, изследванията обхващат или целите, които един възрастен формира като родител, или методите, които използва за постигането на поставените цели, но двата компонента не са изследвани заедно. Моделът за родителство²

¹ Зорница Тоткова – редовен докторант в секция „Психология на личността и методология на психологичното изследване“ в ИИНЧ-БАН

Адрес за контакти: z.totkova@abv.bg

² Родителството обхваща целия процес в отглеждането на детето, насърчаването и подпомагането на неговото физическо, емоционално, социално и интелектуално развитие.

на Диана Баумринд синтезира тези два елемента в създаването на типология, която ефективно описва параметрите на възможни взаимодействия между родител и дете (Baumrind, 1966). Моделът е изграден на основата на поведението на родителя и способите, които той развива, за да успее да овладее средата и да постигне целите, които си е поставил. През 60-те години на миналия век, Баумринд провежда изследване, в което включва над 100 деца в предучилищна възраст и техните родители. Тя ги наблюдава в естествена среда, без да се намесва във взаимоотношенията им, след което провежда и интервю с родителите. Резултатите са първоначалната база за извеждането на четири основни характеристики, които описват родителското поведение:

- *Дисциплинарни стратегии*
- *Топлота и обгрижване*
- *Комуникативни умения*
- *Очаквания за зрялост и контрол*

Въз основа на тези характеристики са разграничени три стила на родителство: *Авторитарен*, *Авторитетен* и *Позволяващ*. Основните елементи на тези стилове са степента на контрол от страна на родителя, очакванията на родителя за зрялост на детето, емоционалната близост и общуването между родителя и детето (Baumrind, 1967). Категорията *родителски стил* е психологически конструкт, обясняващ типичните стратегии, които родителите прилагат в отглеждането на детето (Baumrind, 1971). Повечето стилове са смесени и се модифицират в хода на порастване и развитие на детето. Този емпиричен модел позволява сравнението на ефектите от различните стилове: установено е например, че родителски стил, определен като авторитетен, допринася за по-успешната социализация на детето (Baumrind, 1971).

Родителският стил се влияе основно от темперамента както на родителите, така и на детето. Оформя се главно от възприетия родителски стил на родителите, начина, по който те самите са били отгледани, тяхната културна и социална среда (Santrock, 2007). Въпреки това, връзката е двупосочна – децата сами допринасят за своето развитие, чрез относителното си влияние върху родителите (Darling & Steinberg, 1993).

Развитие на теорията за родителския стил

Основните дименсии на родителско поведение, които са били във фокуса на изследователски интерес, са: *приемане – отхвърляне; емоционална близост – емоционална незаинтересованост; доминиране – подчинение; либералност – самовластност; отговорност – безотговорност; контрол – липса на контрол и ограничаване – позволяване* (Symonds, 1939; Baldwin, 1948; Scheafer, 1959; Becker, 1964). След създаването на теорията за родителските стилове са изведени двете основни измерения: *родителска възискателност* и *родителска отзивчивост* (Maccoby & Martin, 1983). *Родителската възискателност* включва нуждата на родителя от налагането на контрол и моделиране на поведението на детето, степента на намеса в действията му и поставянето на изисквания. *Родителската отзивчивост*,